

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/425/115/92

NASTROJE SPOŁECZNE W GRUDNIU '92

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ 1992 R.

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Wyniki sondażu przeprowadzonego w przededniu rozpoczęcia się masowych strajków na Śląsku wskazują na znaczne pogorszenie się nastrojów społecznych¹. W całym 1992 roku nie zanotowano tak dużego przyrostu negatywnych opinii pomiędzy dwoma sondażami. Odnosi się to do odpowiedzi na wszystkie pytania związane z badaniem nastrojów.

W listopadzie informowaliśmy o poprawie ocen aktualnej sytuacji i stabilizacji w prognozach na najbliższą przyszłość. Obecne załamanie nastrojów nastąpiło zarówno w warstwie ocen, jak i prognoz.

Ocena kierunku zmian w kraju

W ciągu ostatniego miesiąca znacznie zwiększyła się (o 14%) liczba osób uważających, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku, a jednocześnie zmalała (o 6%) grupa przekonanych o jej poprawie (tab. 1). Obecnie 2/3 ankietowanych ocenia kierunek zmian negatywnie, a 19% - pozytywnie. Wprawdzie zanotowano już - w maju bieżącego roku - wyniki bardziej niekorzystne, ale od bardzo dawna nie obserwowano tak znacznego pogorszenia się opinii w ciągu jednego miesiąca.

Tabela 1. Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju idzie w dobrym czy też w złym kierunku?

w procentach

Oceny	Wskazania respondentów według terminów badań:									
	XI '91	I '92	II '92	III '92	V '92	VII '92	IX '92	X '92	XI '92	XII '92
Dobry	23	21	18	16	11	22	19	24	25	19
Zły	58	63	63	64	74	59	61	57	51	65
Trudno powiedzieć	19	16	19	20	15	19	20	19	24	16

¹ Sondaż "Aktualne problemy i wydarzenia" (30) przeprowadzono w dniach 11-14 grudnia 1992 r. na 1188-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski.

Równie drastycznie pogorszyły się prognozy zmian sytuacji w ciągu najbliższego roku.

Obecnie połowa ankietowanych uważa, że w tym okresie pogorszy się ona (przed miesiącem - 35%), a zaledwie 13% oczekuje poprawy (tab. 2).

Tabela 2. A jak Pan(i) sądzi, jak to będzie w ciągu najbliższego roku?
Czy spodziewa się Pan(i), że sytuacja w Polsce - ogólnie rzecz biorąc - poprawi się, pogorszy się czy też nie zmieni się?

w procentach

Prognozy	Wskazania respondentów według terminów badań:							
	I '92	III '92	V '92	VII '92	IX '92	X '92	XI '92	XII '92
Poprawi się	19	14	12	26	20	16	18	13
Nie zmieni się	28	33	30	37	34	38	36	29
Pogorszy się	46	43	50	28	35	37	35	50
Trudno powiedzieć	6	9	7	9	12	9	11	8

Polityka

Także sytuacja polityczna jest oceniana znacznie gorzej niż przed miesiącem - z 34% do 46% wzrósł odsetek osób uważających ją za złą, a z 11% do 7% zmniejszyła się liczba opinii pozytywnych (tab. 3).

Tabela 3. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację polityczną w Polsce?
Czy jest ona:

w procentach

Oceny	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI '91	I '92	III '92	V '92	VII '92	IX '92	X '92	XI '92	XII '92
Dobra	13	9	7	3	6	6	9	11	7
Ani dobra, ani zła	29	40	31	27	32	37	35	37	32
Zła	47	38	48	59	48	40	38	34	46
Trudno powiedzieć	11	13	14	11	13	17	18	18	15

Przed miesiącem mniej więcej tyle samo osób oczekiwało poprawy co pogorszenia sytuacji politycznej. Obecnie odsetek prognoz pesymistycznych jest dwukrotnie wyższy niż optymistycznych (tab. 4).

Tabela 4. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja polityczna w Polsce:

w procentach

Prognozy	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI' 91	I' 92	III' 92	V' 92	VII' 92	IX' 92	X' 92	XI' 92	XII' 92
Poprawi się	40	24	19	16	30	22	18	19	13
Nie zmieni się	26	41	37	32	37	39	42	41	43
Pogorszy się	16	19	24	29	11	16	18	17	26
Trudno powiedzieć	18	16	20	23	21	23	22	23	18

Gospodarka

Opinie o obecnym stanie gospodarki pogorszyły się w nieco mniejszym stopniu niż opinie o polityce: z 61% do 69% zwiększyła się liczba osób oceniających ją krytycznie (tab. 5). Respondentów zadowolonych z obecnej sytuacji gospodarczej jest jak zwykle niewiele - stanowią oni 5% ankietowanych.

Tabela 5. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację gospodarczą w Polsce? Czy jest ona:

w procentach

Oceny	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI' 91	I' 92	III' 92	V' 92	VII' 92	IX' 92	X' 92	XI' 92	XII' 92
Dobra	6	3	2	2	2	3	4	6	5
Ani dobra, ani zła	17	17	18	16	19	18	23	26	21
Zła	74	76	75	78	74	73	67	61	69
Trudno powiedzieć	3	4	5	4	4	6	6	7	5

Znacznie bardziej pesymistycznie niż przed miesiącem postrzegają respondenci przyszłość naszej gospodarki. Pogorszenia sytuacji ekonomicznej oczekuje o 15% ankietowanych więcej niż w listopadzie (tab. 6). Wzrost pesymizmu w stosunku do gospodarki jest nieco większy niż w przypadku polityki.

Tabela 6. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja gospodarcza w Polsce:

w procentach

Prognozy	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI ' 91	I ' 92	III ' 92	V ' 92	VII ' 92	IX ' 92	X ' 92	XI ' 92	XII ' 92
Poprawi się	38	20	16	13	23	22	17	18	14
Nie zmieni się	22	31	36	30	37	31	37	40	31
Pogorszy się	26	39	36	44	24	31	31	28	44
Trudno powiedzieć	14	9	12	14	15	16	15	14	11

Zakłady pracy

Sytuację w swoich zakładach pracy negatywnie ocenia 47% ankietowanych, a pozytywnie - 20%. W porównaniu z listopadem liczba krytycznych opinii zwiększyła się o 8%, przy nie zmienionym odsetku ocen korzystnych (tab 7.).

Tabela 7. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację Pana(i) zakładu pracy? Czy jest ona:

w procentach

Oceny	I ' 92	III ' 92	V ' 92	VII ' 92	IX ' 92	X ' 92	XI ' 92	XII ' 92
Dobra	19	16	16	17	20	19	20	20
Ani dobra, ani zła	27	25	29	33	32	33	33	27
Zła	51	56	54	47	43	42	39	47
Trudno powiedzieć	3	3	1	2	5	6	5	3

Pogorszenia w najbliższym roku sytuacji swoich zakładów pracy spodziewa się 43% respondentów, a poprawy - 10%. W ciągu ostatniego miesiąca o 15% wzrosła liczba pesymistów.

Tabela 8. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja Pana(i) zakładu pracy

w procentach

Prognozy	I '92	III '92	V '92	VII '92	IX '92	X '92	XI '92	XII '92
Poprawa	15	12	13	17	13	13	12	10
Bez zmian	34	28	34	39	41	38	40	31
Pogorszenia	39	47	37	26	25	30	28	43
Trudno powiedzieć	10	13	15	16	20	19	17	14

Warunki życia

Opinie o materialnych warunkach życia ludzi w Polsce są najgorsze w całym 1992 roku. Obecnie 82% ankietowanych uważa, że warunki życia są złe, a tylko 2% - że dobre (tab. 9). W ciągu ostatniego miesiąca liczba respondentów negatywnie oceniających poziom materialnych warunków życia wzrosła o 10%.

Tabela 9. Jak Pan(i) ogólnie ocenia materialne warunki życia ludzi w Polsce? Czy są one:

w procentach

Oceny	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI '91	I '92	III '92	V '92	VII '92	IX '92	X '92	XI '92	XII '92
Dobre	3	3	2	2	2	2	2	2	2
Ani dobre, ani złe	14	16	16	14	18	15	17	19	13
Złe	79	78	78	80	77	78	76	72	82
Trudno powiedzieć	4	3	4	4	3	5	5	7	3

Jeszcze bardziej zwiększyła się liczba osób oczekujących ich pogorszenia (z 46% do 62%

- tab. 10). W całym 1992 roku nie zanotowano tak pesymistycznych prognoz na najbliższy rok.

Tabela 10. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku materialne warunki życia ludzi w Polsce:

w procentach

Prognozy	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI ' 91	I ' 92	III ' 92	V ' 92	VII ' 92	IX ' 92	X ' 92	XI ' 92	XII ' 92
Poprawią się	31	10	9	9	14	13	10	10	7
Nie zmieniają się	20	24	30	24	36	28	30	33	23
Pogorszą się	35	59	53	58	38	46	48	46	62
Trudno powiedzieć	14	7	8	10	12	13	12	11	8

Warunki materialne swojego gospodarstwa domowego negatywnie ocenia blisko połowa ankietowanych, a 11% uważa je za dobre (tab. 11). Opinie te są bardziej krytyczne niż przed miesiącem, ale zmiany nie są tak znaczne jak w przypadku innych pytań ankiety - liczba niezadowolonych respondentów wzrosła o 6%. Badani nieco gorzej wypowiedzieli się o warunkach życia swoich rodzin w marcu 1992 roku.

Tabela 11. Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:

w procentach

Oceny	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	XI ' 91	I ' 92	III ' 92	V ' 92	VII ' 92	IX ' 92	X ' 92	XI ' 92	XII ' 92
Złe	56	49	51	45	44	45	42	41	47
Ani dobre, ani złe	37	43	38	43	43	43	46	45	42
Dobre	7	8	11	11	13	12	12	14	11

UWAGA: do maja '92 zamiast kategorii "ani dobre, ani złe" stosowano kategorię "średnie".

Nieco więcej respondentów niż przed miesiącem uważa, że obecnie im i ich rodzinom żyje się źle (wzrost z 36% do 40%). Zmiana ta - z pozoru niewielka - jest o tyle istotna, że nastąpiła w odpowiedziach na pytanie, którego wyniki są wyjątkowo stabilne (tab. 12).

Tabela 12. Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się: w procentach

Oceny	Wskazania respondentów według terminów badań:							
	I ' 92	V ' 92	VI ' 92	VII ' 92	IX ' 92	X ' 92	XI ' 92	XII ' 92
Dobrze	15	10	11	13	11	10	11	11
Ani dobrze, ani źle	52	51	50	48	51	54	52	48
Źle	33	38	38	38	37	35	36	40
Trudno powiedzieć	0	0	1	0	1	1	1	1

Prognozy dotyczące sytuacji rodzinnej respondentów są najgorsze w całym 1992 roku: 43% ankietowanych uważa, że za rok ich rodzinom będzie się żyło gorzej niż obecnie, a zaledwie 9% - że lepiej (tab. 13). W porównaniu z listopadem br. liczba pesymistów zwiększyła się o 13%, a optymistów zmalała o 6%.

Tabela 13. Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:

w procentach

Prognozy	Wskazania respondentów według terminów badań:						
	I ' 92	V ' 92	VII ' 92	IX ' 92	X ' 92	XI ' 92	XII ' 92
Lepiej	16	12	18	16	14	15	9
Tak samo	33	29	39	37	38	41	34
Gorzej	33	37	25	30	31	30	43
Trudno powiedzieć	18	22	17	17	17	14	14

*

* *

Ostatni raz równie drastyczne załamanie nastrojów zanotowano w maju 1991 roku. Działo się to po pięciu miesiącach sprawowania władzy przez rząd Jana Krzysztofa Bieleckiego i było poprzedzone krótkotrwałym okresem poprawy nastrojów. Późniejsze analizy wykazywały, że najbardziej prawdopodobną przyczyną załamania był znaczny deficyt budżetowy i związane z tym oszczędności w gospodarce finansowej państwa. Dały one o sobie znać w portfelach obywateli.

Nie znając jeszcze przyczyn grudniowego załamania nastrojów możemy jednak zwrócić uwagę na pewne analogie do tamtego okresu. Obecny rząd też sprawuje władzę przez pięć miesięcy i był to okres pewnej poprawy nastrojów. Jesteśmy także w fazie debaty budżetowej, która wywołuje obawy o pogorszenie poziomu życia większości społeczeństwa. W dyskusji budżetowej zapowiadano redukcję stopy rewaloryzacji emerytur, odejście od indeksacji płac pracowników sfery budżetowej i podniesienie podatków.

Przed Świętami, które są okresem wzmożonych wydatków, nastąpiły pewne podwyżki cen, co wiele rodzin odczuło boleśnie. Koniec roku był też tradycyjnie okresem zwiększonych wypłat, nagród, trzynastek etc. Obecnie wielu pracowników nie otrzymało dodatkowych wypłat. W efekcie wzrósł niepokój społeczeństwa o poziom życia w przyszłości.

Nakładają się na to nader skąpe informacje o programie restrukturyzacji przemysłu wydobywczego i hutnictwa. Sprowadzają się one w gruncie rzeczy do zapowiedzi znacznego zmniejszenia zatrudnienia w tych działach gospodarki. Również wypowiedź prezydenta wskazuje na jego bezradność wobec głównych problemów Śląska.

Wszystkie nie rozwiązane problemy nawarstwiały się i przyczyniły się do powstania obecnego konfliktu i pogorszenia nastrojów społecznych.

A N E K S

Ocena kierunku zmian sytuacji w kraju

(%)

	Dobry	Zły	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	65	16	1187
Płeć				
Mężczyźni	22	64	14	543
Kobiety	16	65	18	644
Wiek				
do 24 lat	22	68	10	94
25-34	24	62	14	208
35-44	15	70	15	291
45-54	17	67	16	172
55-64	18	63	18	180
65 lat i więcej	20	59	20	241
Miejsce zamieszkania				
Wieś	15	68	17	492
Miasto do 20 tys.	27	55	18	132
od 21 do 100 tys.	16	67	17	214
101-500 tys.	23	62	15	215
501 tys. i więcej mieszk.	25	65	10	134
Region				
Północny	17	72	12	137
Zachodni	16	62	21	135
Środkowozachodni	20	71	10	194
Środkowy	15	68	17	199
Wschodni	23	60	17	133
Południowo-wschodni	21	60	19	195
Południowo-zachodni	22	60	18	193
Wykształcenie				
Podstawowe	15	66	19	524
Zasadnicze zawodowe	18	71	11	283
Średnie	22	61	17	304
Wyższe	37	47	16	76
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	28	53	18	60
Prac.umysł.niż.szczebła	27	51	23	93
Pracownicy fiz.- umysł.	13	65	22	54
Robotnicy wykwalifikowani	16	67	17	144
Robotnicy niewykwalifik.	11	74	15	62
Rolnicy	23	63	14	83
Prywatni przedsiębiorcy	26	69	6	35
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	19	63	18	438
Uczniowie i studenci	20	70	10	20
Bezrobotni	10	80	10	105
Gospodynie domowe i inni	21	67	12	86
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys.zł	6	79	15	131
500 tys. - 999 tys.	16	69	15	412
1000 tys. - 1499 tys.	20	61	20	322
1500 tys. - 1999 tys.	23	62	15	163
2000 tys. i powyżej	33	50	16	141
Ocena własnych war. mater.				
Złe	11	74	15	556
Średnie	19	62	18	503
Dobre	50	34	16	127
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	26	62	12	117
Raz w tygodniu	20	62	18	656
Kilka razy w roku	16	69	15	310
W ogóle nie uczestniczy	15	71	15	103